

ZAVODLJIVOST OPŠTIH MESTA

Pesma „Noćne čini“ pripada zreлом Radovićevom pesništvu. U njoj se uočava pravilna i dosledna upotreba rime kao i veliki broj opštih mesta. Ulozi rime u Radovićevoj poeziji posvećeno je nekoliko tekstova. Svakako najvažniji je autopoetički esej „Pesničke sitnice“, gde Radović iznosi nekoliko stavova koji mogu biti od značaja za razumevanje ove pesme. „Dok čitamo poeziju“, kaže Radović, „nama zapravo u sećanju iskrsavaju izvesne veze među datim slikovima na koje su nam ranije ukazivali pesnici koje smo čitali (...) upravo (nas) neke reči, dovedene u blisku i naglašenu vezu, kao što je slučaj sa slikovima, podsećaju na već ostvarene pesničke ideje; a naša upućenost u te ideje, mimo samih reči, pruža utisak već pročitano. Neki parodijski i ironijski obrti se, na primer, temelje upravo na tome“.¹ Sličan je Radovićev odnos i prema opštem mestu. Tumačeći Radovićevu pesmu „Posebno mesto“, Aleksandar Jovanović kaže: „Posebno mesto jeste, govoreći pojmovima tradicionalne teorije književnosti, pesma o otadžbini i jeziku koji su nam dati rođenjem, o situaciji u kojoj moramo da živimo prihvatajući unapred zadane mogućnosti i boreći se protivu njih...“² Nadovezujući se na ovo shvatanje Tihomir Brajović će istaći da „poetička formula pesme (...) jeste ‘proizvođenje’ značenja i smisla gotovo jednovremenih prizivanjem i opozivanjem, aktiviranjem i raščlanjavanjem lingvističko-kulturnih toposa. Razumeti pesmu ovde znači nužno i razumeti, bolje rečeno: razumevati pesmotvorni postupak...“³

Rima i topika u poznoj poeziji Borislava Radovića imaju važnu ulogu, koju je često potrebno iznova otkrivati u svakoj pesmi. Rima nije samo deo tradicionalnog pesničkog repertoara, već i nosilac, podupirač ili ironizator značenja. Pesma „Noćne čini“, sastoji se iz četiri katrena sa ukrštenom rimom. Prvi i treći stih svakog katrena povezani su „majstorskim“, nepredvidljivim rimama. Drugi i četvrti se rimuju na prilično prepoznatljiv način, pošto se svaka strofe završava različitim padežima sintagme „svoja metla“. Na taj način završni stih katrena ima refrensku funkciju. Takvu ulogu, ulogu predvidljivosti završnog stiha, rima dobija najčešće u poeziji za decu („Deset ljutih gusara“, Ljubivoja Ršumovića, na primer). Ovakvu upotrebu rime moguće je sresti i u drugim Radovićevim pesmama, kao što je, recimo, „Naklapanje o rastu vode“. Rima u pesmi „Noćne čini“, priprema čitaoca da pogodi završetak svakog narednog katrena. Dok je pominjanje metle u drugom katrenu možda još uvek malo neočekivano, već u trećem, a sasvim sigurno u četvrtom, čitalac očekuje takav kraj i najverovatnije ga u sebi izgovara i pre nego što ga pročita. Značaj reči

¹ Borislav Radović: „Pesničke sitnice“, u: *O pesnicima i o poeziji*, Glas srpski, Banja Luka, 2001, str. 77.

² Aleksandar Jovanović, „Borislav Radović ili doslednost pesničke strategije“, predgovor za Radovićevu knjigu *Pesme*, Beograd, 1994, str. XXVII

³ Tihomir Brajović, „Prevladavne retorike u pesništvu Borislava Radovića“, predgovor za Radovićevu *Izabrane pesme*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 2005, str. 10.

metla za celinu pesme jasniji je kad se uzme u obzir Radovićeve izjava da: „...pravi slikovi predstavljaju ključne reči u pesničkom iskazu“.⁴

Sam naslov pesme i i lajtmotivsko pominjanje metle i jahanja na njoj prepoznatljivi su toposi veštičarenja. Prvo odstupanje od ovog opšteg mesta je u tome što metle ne jašu žene već muškarci (*građani*). Početak druge strofe („Vinu se“), potvrđuje ovaj topos. Međutim, građani odlaze nekud, a metle ostaju kraj vrata. To je drugo izneveravanje toposa. Ono „vinu se“ bio je „lažni trag“, pesnik navodi čitaoca da konvencionalnim čitanjem opštih mesta pogrešno razume pesmu. Zapravo, kad Radović koristi opšte mesto, ne aktivira ga kao opšte mesto, već u značenju neretko suprotnom koje ono ima. To ne znači da je pesnik (a ne bi trebalo ni čitalac da bude) nesvestan tih opštih mesta, jer se u tenziji između očevikanog i stvarnog značenja Radovićevih pesama i postiže njihov pun intenzitet.

U pesmi „Noćne čini“, metla je metafora za venčanu ženu. U prvoj strofi govori se o teskobi, koja se takođe može uzeti kao opšte mesto, kosmička usamljenost, vidljiva posebno noću. Ta teskoba povlači želju za prisnošću, za vezom između dva bića. Prva osoba na koju se u takvoj prilici nailazi je vlastita supruga. Već u prvoj strofi problematizovan je ovaj odnos. Ulice koje svetle ukazuju na neki put, pozivaju napolje iz „mračnih soba“ koje građani dele sa svojim metlama.

U drugoj strofi, građani se odazivaju ovom pozivu. Odlaze u kafane („u krugu prigušenog svetla“) u kojima provode noć. Žene ostaju kod kuće. „Slučaj“ koji kušaju može biti igra karata, ali i potreba za preljubom, izazovom, čak i sukobom. Teskoba koju osećaju traži od njih da na bilo koji način izađu iz nje. Ako se ta teskoba ne leći svakodnevicom, urednim domaćim životom, građani su spremni da istupe i iz te svakodnevne, da je negiraju. Postoji potreba da se izađe iz sebe, da se dogodi nešto što se „meni“ inače ne događa, na taj način beži se od identiteta i teskobe.

Treća strofa je strofa razočaranja. Slučaj nije doneo ništa novo i pripiti građani se vraćaju kući. Mada ima i čisto temporalnu funkciju, sintagma „čas da zapoje treći petli“ takođe predstavlja opšte mesto. Ovde, naravno, mislim na Bibliju i Petrovo odricanje Hrista. Pošto zapoju treći petli, Petar se seti šta mu je Hrist preokao i postidi se zbog svog izdajstva. Na taj način se motiv preljube posredno uvodi u pesmu. Rima *kući-krivudajući* dodaje novi ironijski sloj i ukazuje ne samo na pijanstvo, već i na neodlučnost da se „građani“ vrate kući.

Četvrta strofa samo eksplicira ono što je već nagovešteno – igru, pijanstvo, preljubu. Motiv preljube posebno je interesantan. U pesmi se kaže „s mišlju o ženskom telu“. To je bilo koje žensko telo. Pošto slučaj, odnosno preljuba nisu uspeli, građanin se vraća onom ženskom telu koje mu je dostupno – „svojoj metli“. On nju ne vidi kao svoju ženu već kao „žensko telo“.

U ovakvom narativnom toku pesme, predvidljivost rime potvrđuje nužnost takvog ishoda. Na taj način cela pesma dobija snagu mitske pouke. Radovićovo viđenje porodičnog života kao oslonca u životu koji ne donosi srećan slučaj, ima u sebi antropološkog pesimizma i u njoj se mogu naći i mnogi drugi toposi. Tu je, recimo, topos udaljenosti najbližih koji je, na primer, maestralno obrađen i u Helderlinovom „Patmosu“ slikom ljudi koji

⁴ Borislav Radović, *O pesnicima i o poeziji*, str. 70.

stoje na bliskim vrhovima planina, ili u Benovoj pesmi „Na tvoje kapke spuštam sanak“. Uočava se, takođe, i topos neutažive želje, čoveka koji hoće više od onoga što ima. Sa time je povezana i narativna struktura pesme koja neobično podseća na fabulu Odiseje. Svode-njem Penelope na „metlu“, mrtav, dehumanizovan, bezvoljan predmet, Radović travestira „mitsku priču“, ali i oduzima svaku plemenitost čoveku – i muškarcu i ženi. U tome se očituje još jedan od vidova antropološkog pesimizma u ovoj pesmi. Radovićevi građani se nalaze izvan homersko-patrijarhalnog moralnog kodeksa. Čitati „Noćne čini“ u tom ključu znači biti zaveden još jednim „lažnim tragom“ koji Radović ostavlja u ovoj pesmi. Ne postoji nikakva moralna vrednost „metle“. Iz ovoga ne progovara pesnikova mizoginija, pošto su pozicije muža i žene izabrane sa stanovišta tradicije, prepoznatljivost toposa nudi veći spektar literarnih aluzija.

Kada je reč o ljubavi, pesimizam je najdublji. Čak i ostvaren, dugotrajan i veran odnos muškarca i žene samo je zamena za nešto što se nije dogodilo. Za njega se čovek hvata kao za krajnje, spasonosno rešenje ne bi li se izbavio od teskobe. U ovom ironičnom odnosu prema kulturno-patrijarhalnim vredostima Radović nije cinik. „Radovićev lirski subjekt ima preduslove da, kada mora da bude ironičan, to bude blagonaklono, na pozitivan, plemenit način – jer ništa ljudsko nije mu strano“.⁵ Lirski junak dat je u množini („građani“), što poenti daje karakter opštosti, neminovnosti, koji je potvrđen i predvidljivošću, tačnije, sudbinskom predodređenošću završne rime.

---

⁵ Bojan Jović: „Uloga rime u poeziji Borislava Radovića“, u *Borislav Radović, pesnik (zbornik)*, Narodna biblioteka „Stefan Prvovenčani“, Kraljevo, 2003, str. 69-70.